

Monika Čebulj, Cerklje na Gorenjskem

RABA SLOVARJA V 1. IN 2. TRILETJU OSNOVNE ŠOLE

V prispevku¹ predstavljamo slovenske enojezične razlagalne slovarje, ki so namenjeni učencem v prvih dveh triletjih osnovne šole, in možnosti njihove uporabe v razredu. Ker smo želeli preveriti stanje glede uporabe slovarjev v prvih dveh triletjih v slovenskih osnovnih šolah, smo izvedli raziskavo med učitelji razrednega pouka.

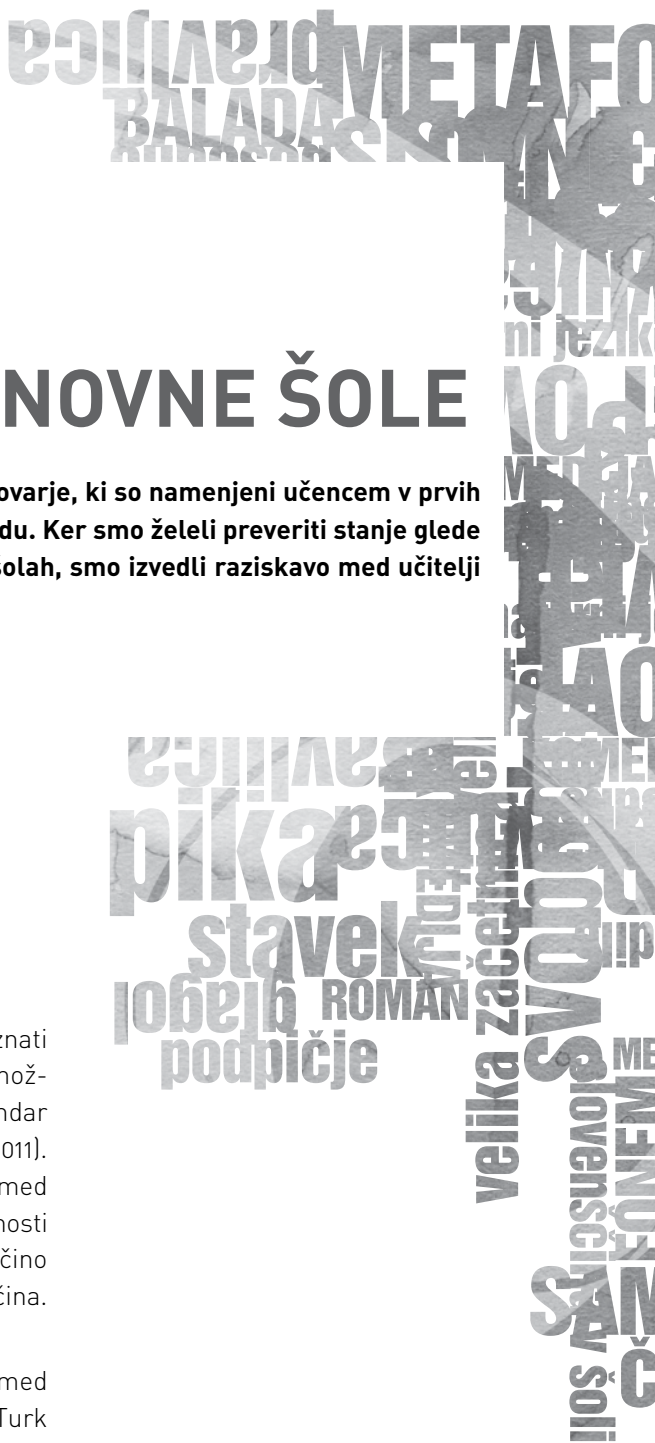
1 Uvod

Da se človek lahko uspešno vključuje v družbo, v kateri živi, se mora znati sporazumevati s sočlovekom, imeti mora razvito t. i. sporazumevalno zmožnost. Omenjena zmožnost se razvija celo življenje, predvsem z rabo, vendar ne spontano, temveč skozi usmerjen in načrten proces (Bešter Turk 2011). Sistematično in s praktičnimi ter z usmerjenimi dejavnostmi se razvija med šolanjem (Križaj Ortar idr. 2000), zato je razvijanje sporazumevalne zmožnosti v slovenskem jeziku in njenih sestavin vključeno v učni načrt za slovenščino kot eden temeljnih ciljev tega pouka (Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt, 2011).

Sporazumevalna zmožnost ni enovita, temveč je sestavljena. Eden izmed njenih delov je poimenovalna, besedna oz. slovarska zmožnost (Bešter Turk 2011). Sporočevalcu ta zmožnost omogoča poimenovanje prvin predmetnosti, prejemniku pa razumevanje besed in stalnih besednih zvez (prav tam). Učni načrt z učnimi cilji predvideva, kako učenci po posameznih triletjih razvijajo poimenovalno zmožnost. Poleg tega je priporočljiva tudi uporaba dodatnih strategij in dejavnosti, med katerimi najdemo rabo slovarja. Stabej idr. (2008) menijo, da raba slovarskih priročnikov pozitivno vpliva na razvoj poimenovalne zmožnosti, med šolanjem in tudi pozneje v življenju, ko se slovarji uporabljajo predvsem za pomoč pri razumevanju in tvorjenju besedil. Dodajajo še, da je zaradi naštetih dejstev naloga učiteljev, da učence v šoli seznanijo z vlogo in načinom uporabe različnih slovarskih priročnikov.

Pri tem se postavi vprašanje, ali pri nas sploh imamo slovarje, ki bi bil primerni za učence prvih dveh triletij osnovne šole, in ali jih, če so na voljo, učitelji vključujejo v pouk. Naš splošni enojezični razlagalni slovar, Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), v tem primeru ni najboljša izbira, saj se učenci pri njegovi uporabi srečujejo s prenekaterimi težavami.

¹ Članek je nastal na podlagi diplomskega dela pod mentorstvom dr. Marje Bešter Turk in somentorstvom mag. Lare Godec Soršak na Pedagoški fakulteti v Ljubljani.

2 Razvijanje poimenovalne zmožnosti

V šoli učenci razvijajo besedišče na dveh stopnjah. Najpogostejša je stopnja, pri kateri gre za razlago učencem neznane besede, za pojasnilo ali parafrazo. Ta stopnja je splošna sestavina pouka in se ne nanaša zgolj na slovenščino, temveč na vse učne predmete. Druga stopnja je »spoznavna umestitev besede, in sicer v oblikoslovni in skladijski okvir, družljivostni in vezljivostni vzorec s tipičnimi konteksti, besedilotvorni okvir, v besedilno- in jezikovnozvrstni kontekst, v morebitne besednodružinske in so-, nad-, proti-, podpomenske množice, če je beseda termin, tudi v pojmovni svet zadevne stroke« (Stabej idr. 2008: 3). Ta stopnja se odvija predvsem pri pouku slovenščine in se nadgrajuje s stopnjo in programom šolanja (Stabej idr. 2008).

2.1 Načini razvijanja poimenovalne zmožnosti, ki vključujejo rabo slovarja

Z oblikovanjem nalog in učenjem strategij, ki otrokom pomagajo pri usvajanju besedišča, učitelji pomagajo učencem razvijati poimenovalno zmožnost. Ni pa to edini način. Učitelji se morajo zavedati, da je zelo pomembno, da učenci večkrat vidijo oz. slišijo določeno besedo v razumljivem kontekstu, da si jo lahko zapomnijo in ustrezno razumejo. To lahko dosežejo na različne načine – ena izmed možnosti je, da učence obdajo z besedami tako, da na stene učilnice obesijo plakate s pomenskimi polji besedišča iz obravnavanih tem pri pouku, plakate s slikovno ponazorjenim besediščem, zanimive besede z razlagami v obliki besedila ali risb učencev itd. Učencem naj dajo na voljo tudi knjige, med njimi tudi slovarje, in te naj bodo dostopne učencem ves čas. Otroci lahko čez leto tudi sami izdelujejo posebne slovarje, v katerih so zbrane pomembnejše na novo usvojene besede. Poleg tega naj se učitelji ne izogibajo povsem uporabi zahtevnejših besed pri razlagah, ker utegnejo učenci razbrati njihov pomen iz konteksta, če učitelj pri tem uporabi tudi sopomenke in pomenske razlage (Rozman 2010).

Za razvoj besedišča je pomembno tudi branje in zanj morajo biti učenci motivirani. Pomembni elementi, ki prispevajo k motiviranju za branje, so: izbor zanimivih besedil, uvodna predstavitev, socialno okolje, učitelj kot bralni model in kompetentnost učencev. Dobra motivacija oblikuje zainteresiranega bralca za vse vrste besedil (Jelenko 2010). Pri branju literarnih besedil mora učitelj učencem predlagati in izbirati predvsem kakovostno literaturo. Ob tem morajo učenci uzavestiti, da je za kakovostno branje literature pomembno razumevanje čim večjega števila besed. Tako pred branjem pri pouku učitelj izpostavi težje besede iz besedila, ki jih učenci nato poiščejo v slovarjih in razložijo njihov pomen, se o njem pogovorijo, po branju pa preverijo, ali se njihove ugotovitve ujemajo s posredovanim pomenom. Tako učitelj spodbuja razumevanje besedišča v sklopu razumevanja celotnega besedila. V tem primeru se morda razlaga besede ne ujema s slovarskim opisom. Pred branjem lahko učitelj izpostavi nekatere besede tudi zato, da so učenci nanje pozorni med branjem, po njem pa preverijo, ali so besede razumeli in kakšen je njihov pomen glede na dano besedilo. Dodatno lahko učitelj da navodilo, da naj si učenci pri branju zapisujejo zanimive besede in tako izdelujejo lastne slovarčke (Rozman 2010).

Ko učenci usvojijo nove besede, jih je treba tudi spodbujati, da jih uporabljajo pri raznih dejavnostih, v govorni in pisni obliki ter v različnih kontekstih. Učitelj lahko preverja, ali učenec pravilno uporabi neko besedo, ali ta ustreza kontekstu, in po potrebi pomaga odpravljati napake (prav tam).

Pri učenju besed imajo slovarji pomembno vlogo. Z njimi si učenci lahko poglobijo znanje o besedah na ravni pomena in rabe. Ena izmed prednosti uporabe slovarja je v tem, da se njegove uporabe naučimo v obdobju šolanja, koristi pa nam tudi v odrasli dobi, ko se utegnemo znajti v jezikovnih težavah. Pomembna prednost pri pouku je tudi, da so učenci pri delu in učenju z njim lahko popolnoma samostojni, če ga le znajo uporabiti in imajo razvite določene veščine za njegovo uporabo. Zato je pomembno, da slovarji upoštevajo zmožnosti in potrebe ciljnih uporabnikov (npr. na ravni opismenjevanja je potrebna za učence posebna vrsta slovarjev, ki navaja na klasično obliko slovarja, vsebuje pa manj besedila in več ilustracij, tematska polja itd.) (prav tam).

Wright (1998) piše, da je slovar eden najboljšežnejših virov dejavnosti za sodobni komunikacijski pouk. Poleg klasičnega iskanja pomenov besed ga lahko uporabimo kot primarni vir za pogovore, igranje vlog in druge jezikovne dejavnosti. Učencem s tem približamo slovar in jih vse bolj seznanjamo z njim in z njegovo uporabo, v pouk pa vnesemo raznolikost. Kljub temu opozarja, da imajo nekateri pomisleke glede uporabe slovarja pri sodobnem pouku. Učencem naj ne bi dovoljeval napake, saj če ti uporabijo slovar, morajo biti podatki točni in njihove razlage natančne in pravilne. V tem primeru naj bi slovar deloval zastrašujoče in avtoritativno, vendar pa to ne sme biti razlog za njegovo neuporabo pri pouku.

Uporabo slovarja za razvijanje poimenovalne zmožnosti omenja tudi O. Gnamuš (1984). Piše, da učenci v slovarju (natančneje navaja SSKJ) poiščejo besedo in si ogledajo razlage pomenov besede, ki jih nato primerjajo s svojim dojemanjem predmetnosti in s tem usvajajo nove izraze. T. Rozman (2010) sicer opozarja na nekatere težave učencev nižjih razredov osnovne šole ob uporabi SSKJ. Ugotavlja, da uporaba SSKJ zahteva zelo veliko branja, učenci od prvega do šestega razreda osnovne šole pa še niso dobri in hitri bralci. Prebiranje geselskih člankov tega slovarja jim predstavlja napor, pogosto tudi ne razumejo prebranega in tako izgubijo voljo do nadaljnjega reševanja nalog.

B. Sivec (2001) meni, da je za poglobljeno obvladovanje materinščine pomemben čim bogatejši besedni zaklad, saj šele takrat, ko znamo natančno opredeliti pomen besed, zares razumemo svojo govorico. Zato pri pouku predlaga šolski slovar, ki ima dvojno vlogo: pomaga bogatiti otrokov besedni zaklad in mu da osnovno znanje o pomenu ter s prilagojenimi razlagami usposablja za rabo klasičnega slovarja.

3 Šolski slovar

Enojezični razlagalni slovarji, ki so namenjeni široki množici uporabnikov, kot na primer SSKJ, po navadi predvidijo, da ima uporabnik že nekaj osnovnega znanja, ki mu omogoča razumevanje njihovih definicij in uporabo slovarja na splošno. Tega za osnovnošolce večinoma ne moremo trditi, zagotovo pa ne za učence prvih dveh triletij devetletke, zato takšen slovar zanje ni prijazen za uporabo. Predvsem mlajši učenci potrebujejo posebne, šolske slovarje.

Weiss (2001) v svojem članku, v katerem obravnava problematiko slovenskega šolskega slovarja, pravi, da mora biti šolski slovar napisan za ustrezne stopnje, kar splošni slovarji zagotovo niso. Dalje navaja, da je prav SSKJ prezahteven za osnovno šolo pa tudi za srednjo, ker naj bi bil ta slovar namenjen tudi najzahtevnejšim uporabnikom, kot so leksikografi in znanstveniki. Weiss tako predlaga tristopenjski slovenski šolski slovar, po zgledu nekaterih drugih evropskih držav: prva stopnja bi bila namenjena četrto- in petošolcem, druga zadnjim razredom osnovne šole in tretja srednješolcem. Uporabe slovarja v prvem triletju ne omenja. Stopnje slovarja bi se med seboj smiselno nadgrajevale in bi postopoma pripravile učence na uporabo enojezičnega razlagalnega slovarja in drugih slovarjev. V njih bi bil jezik predstavljen nevsiljivo in privlačno za uporabnike. Zajemali bi osnovno besedje, na prvi stopnji večinoma le konkretne pojme, pozneje tudi krajšave in nekatera lastna imena ter pravopisne posebnosti. Razlage bi bile sproščene in njihova oblika ne bi bila standardizirana. Weiss omenja tudi krajša besedila ali šaljive pripise k definicijam, kar bi povečalo razumljivost in pritegnilo učence. Predvsem pa naj bi šolski slovar vseboval tudi ilustracije. Na osnovnošolski stopnji bi morale biti te barvne. S starostjo in z znanjem učencev bi se v slovarju pojavljali tudi slovnični podatki o geslih v obliki krajšav. Ob slovarju, pri nastanku katerega bi po Weissovem mnenju morali sodelovati pisci učbenikov, naj bi izšli tudi ustrezni delovni zvezki, s čimer bi slovar med drugim tudi lažje vključili v šolsko uro.

Z Weissom se strinja tudi M. Kaučič - Baša (2001) v svojem članku, ki se navezuje na njegovo zamisel. Poleg tega opozarja tudi na zastarelost SSKJ, ki je poleg nerazumljivosti za osnovnošolskega uporabnika obča težava tega slovarja. V nasprotju s tem pa lahko najdemo priročnike o uporabi SSKJ v osnovni in srednji šoli, ki vsebujejo slovarju ustrezne vaje za razne razrede, vendar ne najnižje (Potočnik in Cestnik 2012).

Kakorkoli, slovarja, ki bi bil primeren za učence osnovne šole in bi te postopoma navajal na uporabo splošnih slovarjev, v slovenskem prostoru še nimamo. Na splošno imamo zelo malo slovarjev, namenjenih prav osnovnošolcem. V nadaljevanju so ti naštetni in predstavljeni.

3.1 Primerjava slovenskih šolskih slovarjev

Obravnavanim slovarjem je skupno, da so njihov naslovnik osnovnošolci, v večini prvih dveh triletij devetletne osnovne šole. Ne glede na enakega naslovnika pa se med seboj ti slovarski priročniki tudi razlikujejo. Med njimi najdemo takšne, ki učencem zelo nazorno pojasnijo pomen neke besede, spet drugi zelo na kratko in zato morda dokaj nejasno. Večinoma so omejeni na besedišče, ki ga učenci predvidoma še ne razumejo, in tako povsem vsakdanjih besed ne razlagajo. Nekateri med njimi so predvideni za uporabo pri določenem šolskem predmetu, spet drugi so interdisciplinarni. Slovarji, ki so namenjeni uporabi pri slovenščini, so v glavnem namenjeni pojasnjevanju pravopisnih posebnosti.

MOJ PRVI SLOVAR

Moj prvi slovar je leta 2002 izšel pri DZS. Predvidoma je namenjen učencem 2. in 3. razreda kot dodatno učno sredstvo pri pouku slovenščine. Gesla v

njem so razložena z besedami in ponazorjena s slikovnim gradivom. Sestavljen je iz dveh delov.

V prvem delu so gesla razvrščena po abecedi. Pripisane so jim celostavčne definicije. Definiciji sledi primer rabe. Vsak sestavek je opremljen z ilustracijo, slovničnih podatkov o geslu pa ne vsebuje. Večpomenke imajo zapisanih več razlag. Poleg gesel in njihovih definicij slovar vsebuje tudi dodatne naloge in dejavnosti za učence. Pri vsaki črki imajo ti prostor za dopolnitev slovarja s poljubnimi gesli. Za to dejavnost je pri vsaki črki abecede namenjen okvirček z naslovom *Moje besede*. Prav tako so dodane naloge, ki se navezujejo na besede, povezane z določeno črko.

Drugi del slovarja je razdeljen na posamezne tematske sklope iz okolja otrok, ki jim je slovar namenjen (v gozdu, naša družina, vozila ...). Osrednji del vsakega sklopa je ilustracija, na kateri so neposredno poimenovani predmeti na sliki. Vsaka tema ima tudi pripadajoče naloge.

Slovar je napisan pregledno in s svojo razgibanostjo in barvitostjo pritegne učenčevo pozornost. Gesla so zapisana z velikimi tiskanimi črkami in so črne barve. Definicije so povedi, zapisane z zelenimi malimi tiskanimi črkami. Primer rabe je zopet obarvan zeleno in zapisan z velikimi tiskanimi črkami. Velikost črk je ustrezna in gesla so ločena eno od drugega z zadostnimi razmiki, kar omogoča preglednost. Poleg vsakega gesla je ustrezna barvna ilustracija, ki razumevanje še poveča.

Kot dopolnitev Mojega prvega slovarja je leta 2003 izšel tudi delovni zvezek z enakim naslovom. V njem so naloge, razdeljene v pet poglavij. V prvem poglavju učenci poimenujejo narisane predmete ali jih morajo narisati sami, nato pa sledi nekaj vprašanj ali nalog, ki se navezujejo na omenjene predmete. Nekatere naloge zahtevajo uporabo slovarja in iskanje določenih besed v njem, s čimer se učenci učijo iskati določena gesla v slovarjih. V drugem poglavju učenci odkrivajo, kako so sestavljene besede, kaj se zgodi, če črko dodamo, odzamemo, zamenjamo, katere besede imajo enake končnice, iščejo nadpomenke, podpomenke itd. V tretjem poglavju iščejo asociacije, rime; v četrtem pa skušajo razložiti pomene besed. V zadnjem poglavju učenci sami izdelujejo slovar, in sicer slikovni, razlagalni in posebni – morski slovar, s pomočjo Mojega prvega slovarja.

MOJ SLOVAR

Moj slovar je izšel leta 2000 pri DZS. Namenjen je učencem 3. in 4. razreda osnovne šole. Slovar je prav tako kot Moj prvi slovar sestavljen iz dveh delov.

V prvem delu slovarja so gesla urejena po abecedi, pripisane so jim v večini tradicionalne analitične pomenske razlage z besedami ali besednimi zvezami. Slovnični podatki niso dodani. Nekatera gesla, ki so večpomenke, imajo zapisanih več razlag, nanizanih po alinejah eno pod drugo (npr. kiti-ca – majhna kita, – del pesmi). Pomeni so pretežno razloženi z besedami, ki so osnovnošolcem v 3. ali 4. razredu lahko razumljive. T. Rozman (2010) pa opozarja, da so nekatere razlage v tem slovarju le nekoliko prilagojene definicije iz SSKJ in so učencem nerazumljive zaradi vsebnosti pretežkih besed ali preveč abstraktnih opisov. Redko je ob razlagi zapisan tudi primer rabe, ki sicer olajša razumevanje. Nekatera gesla so opremljena s sliko.

Poleg ilustrativnega gradiva slovar vključuje še nekatere dodatne vsebine. Na vsaki drugi strani prvega dela slovarja najdemo okvirček, v katerem so po abecedi razvrščene »nagajive besede« (Sivec, Hanuš Mihalič, Šubic 2000), ki se učencem zdijo težke, vendar te niso razložene. Poleg tega imajo učenci možnost za zapis svojih gesel v za to namenjenem prostorčku, prav tako pri vsaki posamezni črki abecede.

Drugi del slovarja je razvrščen po temah. Teme so široke (glasbila, mere in števila, človeško telo, panonski svet ...) in omogočajo učencem, da slovar uporabijo pri vseh šolskih predmetih, kar pomeni, da ta omogoča medpredmetno povezovanje. Vsaka tema je obravnavana na dveh straneh. Glavna vsebina je ilustracija, na kateri so predmeti oštevilčeni ali označeni s črko in nato po vrsti razvrščeni in poimenovani ob straneh. Na nekaterih slikah so predmeti neposredno poimenovani, ponekod tudi razvrščeni v skupine. Pri temi Slovenske otroške igre so igre tudi opisane.

Moj slovar je učencem prijazen za uporabo, saj ima poleg besedila v nekaterih primerih dodane ilustracije, ki pritegnejo učenčevo pozornost in razbijejo monotonijo. Poleg ilustracij naredi slovar prijaznejši za uporabo tudi obarvano besedilo. Gesla so zapisana s črno, razlage pa s svetlo modro barvo. Ilustracije so vseh barv. Pisava v slovarju je dovolj velika in razmiki med vrsticami ravno tako, zato je slovar pregleden. Črke so večinoma tiskane, uporabljene pa so tudi pisane.

Za učenje besed je učencem poleg slovarja na voljo tudi ustrezni delovni zvezek. Ta vsebuje vaje, ki so sestavljene na enak način kot v delovnem zvezku Moj prvi slovar, le da so nekoliko zahtevnejše glede na predvideno znanje učencev določene starosti.

MOJ MALI SLOVAR

Slovar je izšel leta 1996 v založbi OŠ Franceta Prešerna Kranj. Gesla so bila izbrana predvsem na podlagi beril za razredno stopnjo, nekaj pa so jih predlagali in prispevali tudi učenci razredne stopnje (Bitenc idr. 1996).

Moj mali slovar je preprostejši od Mojega prvega slovarja in Mojega slovarja. Število gesel je manjše. Definicije gesel so v obliki besede ali besedne zveze, razložene s parafrazo, večinoma s sopomenko ali pa je definicija preprosta in zelo kratka leksikografska, ki je večkrat omejena le na nadpomenko. Slovnice lastnosti gesla niso pripisane, niti ni pripisanih primerov rabe. Med gesli se pojavijo tudi tuje besede (*coca-cola*, *bestseller*) in lastna imena (*Miklavž*, *Ljubljana*). Posebnost slovarja je v tem, da so težji deli nekaterih besed, ki bi učencem utegnili povzročati težave v zapisu, napisani krepko (*ljubkost*). Gesla, pri katerih so avtorji predvideli, da učenci razumejo pomen (*labod*) ali pa zahtevajo daljšo in bolj zapleteno razlago (npr. *jaz*), nimajo definicije in so v slovar vključene le zaradi pravopisne posebnosti, ki je zapisana krepko (*labod*, *jaz*).

Slovar je manj privlačen za učence od prejšnjih dveh. Je črno-bel in dokaj nepregleden, saj so gesla nanizana tesno eno pod drugim in jih na prvi pogled ne razločimo od definicij. Slikovnega gradiva je malo. Dodane so črno-bele risbe učencev. Dodatnega gradiva k slovarju ni, prav tako ta ne vsebuje nobenih nalog. Učenci imajo prostor in možnost, da na koncu ob vsaki črki dopolnijo slovar s svojimi gesli in razlagami.

SLOVARČEK TUJK

Gre za slovar, ki bi ga lahko uvrstili med umetnostna dela in se zato razlikuje od drugih obravnavanih slovarjev. Izšel je leta 1992 pri DZS.

Vsebuje 112 gesel, ki so razvrščena po abecedi. Definicije so v obliki daljšega sestavka, v katerem je najprej razložen pomen besede z eno ali več povedmi, nato pa je izčrpno prikazana raba besede v različnih primerih. Dodane so ilustracije v obliki stripa, kar poveča razumljivost in pritegne pozornost naslovnika. Namenjen je osnovnošolcem; zaradi načina razlage, uporabe besedišča in tiska predvsem učencem od drugega triletja dalje. Slovar ne vsebuje dodatnih nalog, ne podaja nobenih slovničnih podatkov o geslu ali pravopisnih opozoril. Tisk je nekoliko manj privlačen, saj je celoten slovar v črno-beli izvedbi, kar pa zaradi zanimivega in nenavadnega načina pojasnjevanja definicij uporabnika ne odvrne.

BESEDE NAGAJIVKE

Priročnik je izšel leta 2002 pri založbi Izolit. Namenjen je učencem od 2. do 5. razreda devetletne osnovne šole.

Gradivo obsega 774 gesel na 120 straneh. Razdeljeno je na 25 vsebinsko ločenih razdelkov in vsak razdelek predstavlja svojo črko. Pri vsaki črki je zapisanih od sedem (pri F) do 92 (pri P) besed (Kokalj 2002). Gre za predvsem pravopisni priročnik, saj so gesla v njem izbrana na podlagi pravopisnih težav učencev nižjih razredov osnovne šole. Ta so razvrščena po abecedi v prej omenjenih razdelkih. Ker je vsaki besedi dodana tudi pomenska razlaga, priročnik lahko uvrstimo k slovarjem. Definicije so tradicionalne analitične, povzete po SSKJ in nekoliko prilagojene naslovniku, kot v Mojem slovarju. Enako kot v Mojem slovarju pa tudi v tem primeru T. Rozman (2010) opozarja, da so nekatere še vedno nerazumljive ciljnemu uporabniku. Za lažje razumevanje so sicer definicijam dodane ilustrativne povedi. Prav tako se pojavijo ilustracije, vendar ne pri vsakem geslu. Pri besedah, ki imajo več pomenov, so navedeni glavni. Slovnični podatki o geslu niso pripisani.

Kot Moj mali slovar in Moj slovar je priročnik zelo barvit in prijazen do uporabnika. Dodatnega gradiva omenjeno delo nima, tudi ne predvidi posebnih dejavnosti za učence, le ob koncu imajo ti prostor za zapis svojih besed, ki jih v slovarju niso našli.

GEOGRAFSKI SLOVARČEK

Slovarček je izšel leta 2002 pri Mladinski knjigi. Namenjen je učencem osnovnih šol od 4. do 9. razreda.

Glavni del priročnika je slovarček, ki vsebuje izključno geografske pojme, s katerimi se učenci srečajo pri pouku. Razvrščeni so po abecedi v poglavja, v katerih vsaka črka predstavlja svoje poglavje. Pojmom so pripisane definicije, ki so v večini leksikografske. Nekatera gesla so pojasnjena le s sopomenko. Slovar vsebuje tudi lastna imena, predvsem zemljepisna. Razlage so besedne, dokaj nerazumljive za mlajše učence, saj vsebujejo strokovno izrazje, ki je zapletenejše od gesla. Nekaterim pojmom so za boljše razumevanje dodane fotografije ali skice. Te so barvne, sicer pa je slovar črno-bel.

Kot dodatek vsakemu poglavju imajo učenci možnost, da dopišejo svoje pojme in razlage. Celoten slovar pa ima dodane še sezname: držav sveta in njihovih glavnih mest ter naslovov spletnih strani, o največjem, najvišjem in najdaljšem na svetu ter literature, v kateri lahko učenci najdejo več podatkov o tem, kar jih zanima.

Slovar se razlikuje od prej naštetih, ker ni primarno namenjen uporabi pri pouku slovenščine. Temu primerne so drugačne razlage in izbor besedišča. Nima ilustrativnega gradiva, saj je glavni namen razlaga pomena besede, in ne prikaz njene uporabe v jezikovnem smislu.

GLASBENI SLOVARČEK

Izšel je leta 2004 pri Mladinski knjigi. Kot Geografski slovarček je namenjen določenemu strokovnemu področju – v tem primeru glasbi. Ciljni uporabniki so po avtorju Vrbančiču (2004) učenke in učenci osnovnih šol, dijaki in vsi, ki jih zanimajo glasbene zakonitosti.

Gesla je avtor črpal iz šolskih učbenikov in delovnih zvezkov ter iz občil, s katerimi se srečujejo uporabniki, ki jim je slovar namenjen. Razvrščena so po abecedi in v poglavja po posameznih črkah abecede. Definicije so različne: leksikografske, sopomenske ali pa so pojmi razloženi s pomočjo preusmeritve uporabnika na drug pojem, torej s primeri. Nekatera gesla so ponazorjena s fotografijo. Sestavki so tesno nanizani eden za drugim, v enaki velikosti črk; to nekoliko poslabša preglednost, kljub temu da so iztočnice obarvane rdeče, pomenske razlage pa črno.

Slovarske definicije so dokaj težko razumljive za učence prvih dveh triletij osnovne šole pa tudi za starejše osnovnošolce. Tako kot v Geografskem slovarčku so zapisane s strokovnim besedjem, ki od učenca zahteva določeno mero znanja z glasbenega področja.

4 Raziskava

Cilji raziskave so bili ugotoviti,

- ali učenci in učitelji pri pouku uporabljajo Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ),
- ali imajo učenci težave pri uporabi SSKJ,
- ali učitelji učence učijo uporabljati SSKJ,
- ali učitelji poznajo slovenske enojezične šolske slovarje,
- kateri načini razlag neznanih besed so po mnenju učiteljev pri pouku pogostejši,
- pri katerih predmetih predvsem razlagajo pomen slovenskih besed,
- pri katerih predmetih se učenci naučijo največ novih slovenskih besed,
- ali učenci izdelujejo tudi sezname neznanih slovenskih besed,
- ali so razlike pri učiteljih z različno delovno dobo,
- ali so razlike pri učiteljih, ki so že poučevali v več razredih v 1. in 2. vzgojno-izobraževalnem obdobju.

Raziskava je bila izvedena na vzorcu 75 učiteljev razrednega pouka z različnih osnovnih šol po Sloveniji. Potekala je maja in junija 2013 s spletnim vprašalnikom, ki je vseboval pet vprašanj in devet podvprašanj deloma odprtega in zaprtega tipa.

4.1 Rezultati raziskave

Raziskava je pokazala, da učitelji v prvih dveh triletjih v osnovnih šolah po Sloveniji v pouk vključujejo rabo slovarja, predvsem pri slovenščini in najpogosteje v 4. razredu. V večini uporabljajo naš splošni enojezični slovar, Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). Približno prav toliko uporabljajo elektronsko in knjižno obliko. V primerjavi z raziskavo Stabeja idr. (2008) se je uporaba elektronske oblike povečala; to je pozitivno s stališča bolj praktične in enostavnejše uporabe, tudi za mlajše učence. Pri pouku sicer učitelji SSKJ uporabljajo skupaj z učenci najpogosteje tako, da sami demonstrirajo uporabo, nato pa učenci v njem poiščejo gesla, ki si jih bodisi izberejo sami ali po navodilu učitelja. Pri tem se učenci srečujejo z različnimi težavami, ki se jih učitelji zavedajo. Najpogostejša težava učencev po mnenju učiteljev je iskanje gesel po abecedi, saj imajo učenci v zgodnjih razredih osnovne šole še nekatere težave s pravilnim zapisom besed, predvsem neznanih, in posledično tudi z iskanjem gesla v slovarju. Naslednja pogosta težava je nerazumljivost slovarskih definicij za učence. Že T. Rozman (2010) je v svoji raziskavi ugotovila, da je SSKJ neprimeren za šolarje, predvsem z vidika slabe razumljivosti slovarskih podatkov, in to se je v določeni meri pokazalo tudi v naši raziskavi.

Učitelji v pouk vključujejo rabo slovarja, vendar imajo pri tem stik s slovarjem predvsem sami, ne pa tudi njihovi učenci. Prednost in dejavnejšo vlogo pa bi morali imeti po načelih sodobnega pouka ravno učenci. Razlog za to so verjetno težave, ki se učencem pojavijo pri delu s splošnim slovarjem. Rezultati raziskave kažejo, da neznane besede pri pouku najmanj pogosto razlagajo prav učenci s pomočjo slovarja. Večkrat ga uporabijo učitelji, najpogosteje pa pri razlaganju pomenov besed slovarja sploh ne uporabljajo ne učitelji in ne učenci, čeprav bi bil ustrezen slovar odličen pripomoček pri tej dejavnosti.

Učitelji bi morali v pouk vključevati rabo slovarjev, ki so namenjeni in prilagojeni šolajočim se otrokom. V Sloveniji jih imamo malo, vendar je presenetljivo, da tudi teh nekaj učitelji, sodeč po raziskavi, ne poznajo. Enako je pokazala tudi raziskava Stabeja idr. (2008). Učitelji bi morali biti o tem bolj osveščeni; tudi zato, ker več kot polovica tistih, ki so bili zajeti v anketi, meni, da takšen slovar sicer potrebujemo. Glede na odgovore učiteljev v raziskavi bi lahko trdili še, da nekateri sploh ne poznajo izraza šolski slovar, saj so v to kategorijo uvrščali SSKJ in druge slovarje, ki niso šolski. Le dva učitelja izmed 75 sta navedla slovenski slovarski priročnik, ki je namenjen otrokom v prvih dveh triletjih, in sicer priročnik Besede nagajivke. Drugih ni navedel nihče, čeprav so ustrezni in bi jih lahko kakovostno uporabili pri pouku kot pripomoček za razvijanje poimenovalne zmožnosti učencev.

V primerjavi med učitelji z različnim številom let delovne dobe so se pokazale razlike glede rabe SSKJ, glede potrebe po šolskem slovarju, glede uporabe seznamov neznanih besed in glede razlage neznanih besed pri pouku. Učitelji, ki poučujejo dlje časa, in njihovi učenci več uporabljajo slovar pri pouku,

medtem ko potrebo po njem bolj občutijo učitelji s krajšo delovno dobo. Izkušenejši učitelji pa od svojih učencev pogosteje zahtevajo, da izdelujejo sezname neznanih besed, kot učitelji, ki poučujejo krajši čas. Naštete razlike se med učitelji pojavljajo tudi glede na njihove izkušnje s poučevanjem v različnih triletjih. Potrebo po šolskem slovarju občutijo predvsem učitelji, ki so poučevali v 2. ali v 1. in 2. triletju. Rezultati vsekakor kažejo, da bi potrebovali slovar, ki bi bil namenjen in prilagojen učencem osnovne šole.

Raziskava je pokazala tudi, da vsi učitelji, ne glede na izkušnje s poučevanjem v različnih triletjih in število let poučevanja, namenjajo pozornost učenčevemu razumevanju besedišča predvsem pri slovenščini, saj večinoma v visokih odstotkih le pri tem predmetu razlagajo učencem neznane slovenske besede. Učitelji prav tako menijo, da se pri tem predmetu učenci naučijo največ novih slovenskih besed. Druge predmete so navajali v bistveno nižjih odstotkih. Iz tega bi lahko sklepali, da se ne zavedajo povsem, kako pomembno je razumevanje in usvajanje besed tudi pri vseh drugih predmetih, pri katerih se prav tako razvija poimenovalna zmožnost učencev. Slovar bi tako lahko vključevali v pouk pri vseh predmetih, ne le pri urah slovenščine.

5 Sklep

Dokler nimamo strukturiranega slovarja za vse učence v prvih dveh triletjih osnovne šole, bi se morali učitelji predvsem nekoliko bolj seznaniti s šolskimi slovarji, ki že obstajajo, in jih pogosteje vključiti v pouk. Predvsem bi morali biti pri delu s slovarji dejavnejši učenci. Z uporabo šolskih slovarjev bi se učenci pripravili tudi na rabo SSKJ v poznejši dobi, ko jim bo ta slovar razumljivejši in enostavnejši za uporabo in ga bodo v skladu s tem morda tudi brez vsakršnih predsodkov uporabljali ob morebitnih jezikovnih zagatah.

POVZETEK

Učenci v osnovni šoli pri pouku slovenščine načrtno razvijajo poimenovalno zmožnost, pri tem pa so jim lahko v veliko pomoč tudi slovarski priročniki. V prispevku so predstavljeni načini razvijanja poimenovalne zmožnosti ob uporabi slovarja in slovarski priročniki, namenjeni šolajočim se otrokom, ki so na voljo v našem prostoru. Predstavljeni so rezultati raziskave, v kateri smo ugotovili, da učitelji pri pouku uporabljajo predvsem Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), šolskih slovarjev pa sploh ne poznajo in jih tako tudi ne vključujejo v pouk. Neznane besede učencem razlagajo predvsem pri slovenščini in menijo, da se pri tem predmetu učenci tudi naučijo največ novih besed. Ugotovili smo še, da se med učitelji z različnim številom let delovne dobe in z izkušnjo s poučevanjem v različnih triletjih pojavljajo nekatere razlike.

Virji in literatura

- Bešter Turk, Marja, 2011: Sporazumevalna zmožnost – eden izmed temeljnih ciljev pouka slovenščine. *Jezik in slovnost* 56/3–4. 111–130.
- Bitenc, Andrej, Starovašnik, Majda, Ajdovec, Marija, Korošec, Dijana, 1996: *Moj mali slovar*. Kranj: Osnovna šola Franceta Prešerna.
- Jelenko, Tanja (2010). *Razvijanje sporazumevalne zmožnosti*. Maribor: Založba Obzorja.
- Hanuš, Barbara, Šimenc Mihalič, Irena, Šubic, Damjana, 2000: *Moj slovar*. Ljubljana: DZS.
- Hanuš, Barbara, Šimenc Mihalič, Irena, Šubic, Damjana, 2000: *Moj slovar. Delovni zvezek*. Ljubljana: DZS.
- Kaučič - Baša, Majda, 2001: Slovenski šolski slovar v zamisli Petra Weissa. Zoltan, Jan (ur.): *Sodobna slovenska narečna poezija; Ciril Kosmač in razvoj povojne slovenske proze*. Slovenski slavistični kongres, Koper 2000. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije). 189–192.
- Kokalj, Tatjana, 2002: *Besede nagajivke. Učni pripomoček za učence od 2. do 5. razreda devetletne osnovne šole*. Trzin: Založba Izolit.
- Kovač, Polonca, 1992: *Slovarček tujk*. Ljubljana: DZS.
- Križaj Ortar, Martina, Magajna, Lidija, Pečjak, Sonja, Žerdin, Tereza, 2000: *Slovenščina v prvem triletju osnovne šole. 1. del*. Trzin: Založba Izolit.
- Kunst Gnamuš, Olga, 1984: *Govorno dejanje – družbeno dejanje*. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri UEK.
- Potočnik, Iva, Cestnik, Mojca, 2012: *Slovar slovenskega knjižnega jezika v šolski praksi*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- *Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt*, 2011: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf. (Dostop 10. 5. 2013.)
- Rozman, Tadeja, 2010: *Vloga enojezičnega razlagalnega slovarja slovenščine pri razvoju jezikovne zmožnosti*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Sivec, Breda, 2001: *Moj slovar pri pouku slovenščine v 3. in 4. razredu. Katarina: revija za kreativno poučevanje* 7/1.4–5.
- Stabej, Marko, Rozman, Tadeja, Pirih Svetina, Nataša, Modrijan, Nina, Bajec, Boštjan (2008). *Jezikovni viri pri jezikovnem pouku v osnovni in srednji šoli*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. <http://www.trojina.si/assets/attachments/81/StabejRozman.pdf>. (Dostop 2. 6. 2013.)
- Šubic, Damjana, Porenta, Ana, 2003: *Moj prvi slovar. Delovni zvezek*. Ljubljana: DZS.
- Šubic, Damjana, Sivec, Breda, 2002: *Moj prvi slovar*. Ljubljana: DZS.
- Vrbančič, Ivan, 2004: *Glasbeni slovarček*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Željeznov, Maruška, 2002: *Geografski slovarček za učence osnovnih šol*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Weiss, Peter, 2001: Slovenski šolski slovar. Zoltan, Jan (ur.): *Sodobna slovenska narečna poezija; Ciril Kosmač in razvoj povojne slovenske proze*. Slovenski slavistični kongres, Koper 2000. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije). 179–188.
- Wright, Jon, 1998: *Dictionaries*. Oxford: Oxford University Press.